

SEMIOTYKA SPOŁECZNA A EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA

Człowiek uzyskał swoją *differentia specifica* poprzez wytworzenie symbolicznego języka. Z kolei oparte na języku abstrakcyjne myślenie oraz wykreowanie instytucji służących przekazowi skumulowanych doświadczeń z pokolenia na pokolenie umożliwiły powstanie kultury. U źródeł wszystkich tych procesów tkwi jednak symbol, jako elementarny atrybut komunikowania się z Innym które stanowi o tożsamości jednostki. Refleksja ta ukształtowana przez O.H. Meada, powszechnie uważanego za prekursora interakcjonizmu symbolicznego - stanowi punkt wyjścia reprezentowanego w tym tekście stanowiska.

Zdaniem Jerzego Szackiego, interakcjonizm symboliczny od początku jego istnienia cechował swoisty szlachetny eklektyzm. Nurt ten bowiem próbował łączyć przyrodnicze w charakterze poznania humanistycznym w duchu rozumieniem. Z biegiem czasu został on zdominowany przez „opcję rozumiejącą” reprezentowaną przez Herberta Blumera. Jednak symbol jako taki w refleksji H. Blumera został zepchnięty na margines. Cała energia myśli interakcjonistycznej w wydaniu blumerowskim skoncentrowana została na znaczeniu nadawanemu obiektowi przez komunikujący się podmiot. Znaczenie zaś było analizowane przede wszystkim w kontekście aksjologicznym.

Tymczasem od początku XX wieku rozwijała się pręźnie inna dyscyplina która w wielu miejscach jest wyraźnie bliska symbolicznemu interakcjonizmowi a mianowicie - semiotyka. Jej zakres zarysował Ferdinand de Saussure. Zdaniem szwajcarskiego uczonego, semiotyka miała stanowić część psychologii społecznej i widział on ją jako „naukę badającą życie znaków w obrębie życia społecznego” (de Saussure F., 1961, s. 31). Podkreślał w ten sposób społeczną funkcję znaku. Różniło to jego poglądy od rozwijanej mniej więcej w tym samym czasie teorii znaku Charlesa Peirce'a, który kładł nacisk na logiczną funkcję znaku. Semiotyka w ujęciu F. de Saussure'a wielką popularność zdobyła zwłaszcza wśród literaturoznawców, antropologów kultury i folklorystów.

Dyscyplina ta w tradycji frankofońskiej nazywana semiologią rozwinęła się w ważny nurt refleksji nad funkcjonowaniem człowieka. Z biegiem czasu powstała ogólna teoria znaku, w której nazwy semiologią i semiotyka były równorzędne i stosowane jednocześnie. P. Guiraud podkreśla, że pierwszy z nich bardziej rozpowszechnił się w europejskim nurcie refleksji (nieanglojęzycznym) drugi zaś bardziej w tradycji anglosaskiej (czyli pracach anglojęzycznych) (Guiraud P., 1974).

W przyjętej tu perspektywie najbardziej istotne wydaje się patrzeć na kulturę jako rzeczywistość znakową. Ch. Morris najwcześniej „sformułował koncepcję kultury jako zbioru systemów znakowych” (Piątkowski K., 1993, s. 53). Jednak w perspektywie semiotycznej kultura rozumiana jest jako uniwersum ukonstytuowane przez wiele oddziałujących na siebie systemów semiotycznych. Takie ujęcie kultury wymaga podejścia interdyscyplinarnego i zakłada, jak to zaproponował M. Sahlins, że specyfiką wyróżniającą przedmiot kultury jest to, iż jest on ukonstytuowany jako pełen znaczenia” (Piątkowski K., 1993; Winner I.P.; Arbor A., 1978). W tej teorii kultury spotykają się analizy struktur semiotycznych (tradycja myśli lingwistycznej wywodząca się od F. de Saussure'a) z badaniami wzajemnego przenikania się procesów semiozy ze sferą praktyki społecznej (tradycja filozoficzna wywodząca się od C. Peirce'a).

Wskazując na znaczenie semiotyki w badaniach nad kulturą, Krzysztof Piątkowski podkreśla różnorodność perspektyw. Wśród nich wyróżnia się- mikro- cjologiczna analiza funkcjonowania reguł konwersacyjnych (np. etnometodologia t. Goffmana) oraz „nurty strukturalne skupiające się na kodach, systemach semiotycznych jako kulturowych zbiorach reguł” (Piątkowski K., 1993, s. 4). Zdaniem K. Piątkowskiego używając kulturologicznej perspektywy można powiedzieć, że zadaniem semiotyki „jest poszukiwanie reguł kultury jako rzeczywistości znakowej” (Piątkowski K., 1993, s. 4). Współcześnie semiotyka społeczna stanowi w dalszym ciągu istotny nurt w analizie kultury także kultury rozumianej antropologicznie, jako

kultura określonej grupy społecznej (Randvir A., 2001).

Wydaje się, że ten znaczący nurt rozważań XX-wiecznych intelektualistów nie znalazł dotąd należytej kontynuacji w refleksji pedagogicznej. Zwłaszcza dynamicznie rozwijająca się edukacja międzykulturowa mogłaby bardziej zdecydowanie sięgnąć do dorobku semiotyki jako teorii szeroko rozumianego znaku i znaczenia, zwłaszcza w kontekście konstruowania bądź analizowania przestrzeni komunikacyjnych, stanowiących podstawę wielowymiarowej tożsamości społeczno-kulturowej. Mam tu na myśli zwłaszcza jedną z gałęzi semiotyki - zwaną etnosemiotyką, która „obejmuje kulturowe systemy znaków w ich uwarunkowaniach socjalnych, historycznych, etnicznych, psychologicznych czy artystycznych” (Piątkowski K., 1993, s. 21). W pewnym zakresie nawiązuje do etnopedagogiki. W ujęciu Dariusza Kubinowskiego takie „teoretyczne studia etnopedagogiczne są prowadzone na styku nauk etnologicznych i pedagogicznych, zarówno w zakresie podejmowanej problematyki (np. międzypokoleniowy przekaz kultury czy wychowanie jako kategoria etniczna i kulturowa), jak i w zakresie stosowanej metodologii (np. charakter opisowy analizy w perspektywie hermeneutyczno-filozoficznej) (Kubinowski D., 2003, s. 1062). D Kubinowski pisze także o znaczeniu etnopedagogiki w rewitalizacji wartości tradycyjnych we współczesnej kulturze. Działania w tej sferze mogą pogłębić tak ogólną wrażliwość kulturową wychowanków, jak też ugruntować ich tożsamość etniczną czy narodową. Wskazując na cele etnopedagogiki, autor omawia cele bardzo bliskie tym, jakie stawia przed sobą edukacja międzykulturowa. Pisze on: cel etnopedagogii to połączenie praktyki kultywowania wartości własnej etniczności z kształtowaniem postaw tolerancji i szacunku dla odmienności kulturowych oraz ludzi pochodzących z innych grup etnicznych czy narodowych, jak również uczenie współżycia w ramach wielokulturowej zbiorowości lokalnej, regionalnej, państwowej, globalnej” (Kubinowski D., 2003, s. 1063). Jednak także w tym przypadku brak wyraźnych nawiązań do teorii semiotycznych.

Kontekst społeczno-kulturowy procesów znakowych

Warto zauważyć, że już wczesne studia etnologiczne, realizowane w latach

sześdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku, a dotyczące typów systemów symbolicznych charakterystycznych dla konkretnych kultur, związane były także z analizą ich stosunku do działania i struktury społecznej, jak też do jednostki i jej osobowości (m.in. prace C. Levi-Straussa, E. Leacha, V. Turnera i in.) (Piątkowski K., 1993, s. 4) - W myśli semiotycznej, w antropologii od dawna obecne były dwa nurty. Jeden obejmował analizę „systemów abstrakcyjnych, konstruowanych przez badaczy [...], drugi — opisy symboli »w działaniu«, w kontekście praktyki społecznej. [...] W pierwszym przypadku — koncentrowano się na relacjach wewnątrz- systemowych, »wyłączając« jakby z analiz rzeczywiste przedmioty zewnętrzne, jak i podmioty kultury; kontekst procesów znakowych był tu pomijany. W drugim — poszukiwano rzeczywistych relacji między nośnikami znaków a kontekstem instytucjonalnym i społecznym. [...] Z jednej strony mamy więc komunikat i kod, a z drugiej — użytkowników znaków w sytuacji komunikacyjnej i komunikat. Wspólnym obszarem badań był tutaj — jak widać — komunikat zawierający kulturowy sens”. W pierwszym przypadku dominowało ukierunkowanie na problemy kodu, jako struktury organizującej znaczenia kulturowe, a w drugim — społeczne tło procesu semiozy (sytuacji znakowej) (Piątkowski K., 1993, s. 4).

W prezentowanej perspektywie chcę jednak wyróżnić tę opcję, która przyjmuje, że: „znak społeczny jest na ogół znakiem »uczestnictwa«. [...] Poprzez niego jednostka przejawia swoją tożsamość i przynależność do grupy, lecz również reindykuje i ustanawia tę przynależność” (Guiraud P., 1974, s. 98). Oczywiście wszystkie procesy aktualizowania tożsamości, jak też ustanawianie czy reindykowanie przynależności mają miejsce w aktach komunikacji. Jednakże w komunikacji można wyraźnie odróżnić to, co dotyczy warstwy referencyjnej, od sfery emotywniej. Takie rozróżnienie znajdziemy choćby w definiowaniu funkcji komunikacji według R. Jakobsona. W nawiązaniu do tego, P. Guiraud wyróżnia „dwa typy doświadczenia: intelektualne i uczuciowe, które nie dają się do siebie sprowadzić, a nawet wprost przeciwnie — pozostają do siebie w stosunku odwrotnie proporcjonalnym. Miarą zainteresowania odbiorcy przedmiotem komunikatu jest zainteresowanie

typu intelektualnego, którego źródłem jest przyjemność znajdowania w interpretacji komunikatu poprzez jego odtwarzanie" (Guiraud P., 1974, s. 19). Tego rodzaju zainteresowanie pojawia się przy dominacji w komunikowaniu funkcji referencyjnej.

Innego rodzaju zainteresowaniem jest jego typ emocjonalny, którego rola sprowadza się zasadniczo do samego podtrzymania kontaktu łączności. Dominuje tu fatyczna funkcja komunikacji. Jak podkreśla francuski teoretyk, tego rodzaju „zespolecie komunikujących się osobników nabiera ogromnej wagi w zbiorowych formach komunikacji, jak np. widowiska, dyskusje, ceremonie religijne, uroczystości polityczne itp. [...] Czymś bliskim zespoleniu (uczuciowemu) będzie współpraca (praktyczna), którą jest koordynacja i synchronizacja pracy zbiorowej i która również wymaga kodyfikacji i upowszechnienia komunikatu kosztem jego zawartości informacyjnej" (Guiraud P., 1974, s. 20).

Jeżeli założymy, że w budowaniu więzi grupowych, bądź w ich utrwalaniu czy też odnawianiu szczególnie ważne są kontakty same w sobie, wówczas to właśnie funkcja fatyczna odgrywa najistotniejszą rolę i zainteresowanie komunikatem ma wyraźnie charakter emocjonalny, a nie intelektualny. W pierwszej fazie komunikaty integrują grupę na poziomie emocjonalnym. Dopiero później przychodzi faza tworzenia warunków do pogłębionego kontaktu i tworzenia możliwości do budowania fundamentów pod intelektualną wspólnotę ducha. Odbywa się to zasadniczo poprzez konstruowanie części systemu społecznego, zdolnej do transmisji dziedzictwa duchowego grupy.

Jednak przestrzeń komunikacyjną, zwłaszcza w wymiarze wspólnoty emocji zbudowanej na elementarnych kodach, kreowana jest dziś nie tylko w wyspecjalizowanej części systemu społecznego, czyli systemie edukacyjnym. Istotny udział w budowaniu symbolicznej przestrzeni komunikacyjnej mają dziś media. Obserwacje wynikające z analizy mediów znajdują zastosowanie w odniesieniu do innych sfer. Kryterium zastosowane niegdyś przez McLuhana, który dzielił media na „gorące” i „zimne”, można przenieść generalnie na komunikowanie „gorące” i „zimne”. Przyjmując za McLuhanem, że gorące wiąże się z bardziej skomplikowaną

strukturą i treścią, a zimne odwrotnie, możemy uznać, że coraz bardziej dominują „zimne” komunikaty. Fetysz skuteczności sprawia, iż treść i struktura zastępowane zostają coraz częściej atrakcyjną formą. Zjawisko to, zachodzące z całą intensywnością w mediach elektronicznych, wkracza coraz silniej także w życie społeczne i w komunikację międzyludzką.

Zatem punktem wyjścia w badaniach w nurcie funkcjonalnym semiotyki strukturalnej jest funkcja tekstu kulturowego. Analiza skupia się na powierzchniowym poziomie organizacji tekstów. „Istotna dla tych badań jest sama konkretna rzeczywistość kulturowa w swych historyczno-społecznych uwarunkowaniach” (Piątkowski K., 1993, s. 110). Możliwa jest analiza aspektu pragmatycznego, a nie tylko semantycznego bądź syntaktycznego. Badacze tego nurtu nie poszukują uniwersaliów ogólnokulturowych, lecz starają się - stosując kategorie semiotyczne - analizować kultury w ich konkretnych uwarunkowaniach, uwzględniając dynamikę procesów kulturowych w historycznym kontekście.

Stąd podejście semiotyczne koncentruje się na uniwersum znaków charakterystycznym dla grupy, na regułach rządzących tym uniwersum. Wówczas kultura rozumiana jest jako „wspólny dla danej społeczności kod, na podstawie którego dokonuje ona interpretacji świata. Kod ten stanowi także fundament społecznych procesów komunikacji. To co znaczące odnosi się do konkretnego w sensie geograficznym i historycznym systemu kulturowego”. K. Piątkowski, cytując Borysa Uspińskiego, podkreśla, że kod ten „łączy daną zbiorowość, umożliwia komunikację między jej przedstawicielami i warunkuje identyczną reakcję na nadchodzące zdarzenia. Z drugiej strony organizuje samą informację, determinując wybór znaczących faktów i ustanawiając między nimi określone związki” (Piątkowski K., 1993, s. 124).

Jeżeli uznamy, że kod to „system wyraźnych i społecznych konwencji” (Guiraud P., 1974, s. 52), wówczas warto odróżnić go od hermeneutyki, czyli systemu „niewyraźnych, utajonych, często przygodnych znaków”, które także są „znakami skonwencjonalizowanymi i społecznymi, co do tego nie ma wątpliwości; są nimi jednak w sposób o wiele bardziej luźny, bardziej niejasny i najczęściej przez nas nie- uświadamiany” (Guiraud P., 1974, s. 52). Rozróżnienie to ma

zasadnicze znaczenie w komunikacji. Wiele aktów komunikacji społecznej ma charakter kodu, a nie hermeneutyki. Choć należy podkreślić, że pojęcia te tworzą kontinuum, a nie sztywną binarną opozycję.

P. Guiraud w Semiologii wyróżnia trzy rodzaje kodów: logiczne, estetyczne i społeczne. Kody logiczne i estetyczne — jego zdaniem — opisują relacje człowieka z naturą, natomiast kody społeczne dotyczą relacji między jednostką a grupą. Jako podstawowa jawi się tu relacja komunikowania. Jednak wydaje się, że istotnym brakiem ujęcia zaprezentowanego przez autora są zbyt ostre granice wyznaczone poszczególnym typom kodu. Budowanie przez R. Guirauda wyraźnego podziału na kody estetyczne i społeczne jest zaskakujące, gdyż już we wstępie swojej książki zawarł stwierdzenie, że semiotyka zajmuje się sztukami plastycznymi i literaturą, jako ważnymi „rodzajami komunikowania się opartymi na wykorzystaniu systemów znakowych i w tym samym stopniu podlegającymi ogólnej teorii znaku” (Guiraud P., 1974, s. 20).

Tymczasem w kontekście edukacyjnym właśnie rola kodów estetycznych w kształtowaniu relacji międzyludzkich i ich znaczenie w procesie międzyludzkiej komunikacji może się wydać szczególnie interesująca.

Istota znaku — symbolu jako podstawy analizy

Fundamentem semiotycznej perspektywy jest znak. Zdaniem R. Guirauda, „znak jest bodźcem (czyli substancją zmysłową), którego obraz myślowy jest skojarzony w naszym umyśle z obrazem innego bodźca, i którego funkcją jest wywołanie tego ostatniego gwoli porozumienia się” (Guiraud P., 1974, s. 29). W przeciwieństwie do oznaki naturalnej - znak ma charakter *intencjonalny*, zawsze świadczy o zamiarze zakomunikowania jakiegoś sensu. Chciałbym zwrócić uwagę na termin *skojarzony* który chcę uczynić centrum dalszych rozważań. Skojarzenie w definicji P. Guirauda jest wytworzonym w umyśle powiązaniem między elementem oznaczanym i elementem oznaczającym, zbliżonym do odniesienia w słynnym trójkacie znaczeniowym Ogdena-Richardsa (Griffin E., 2003, s. 61).

Semiotycy wyróżniają trzy podstawowe funkcje znaku: semantyczną, syntaktyczną i pragmatyczną. W pierwszej istotą jest treść

znaczenia, czyli relacja między znakiem a oznaczanym fragmentem rzeczywistości. Druga funkcja dotyczy relacji między różnymi znakami. Trzecia wreszcie zajmuje się relacją między znakiem a jego użytkownikiem.

Zgodnie z powyższym Ch. Morris wyróżnił trzy aspekty procesu semiozy:

a) semantyczny, obejmujący relację między znakiem a jego desygnatem (znaczenie jako relacja znaczące - oznaczane),

b) syntaktyczny, obejmujący relację między znakami (znak jako część systemu),

c) pragmatyczny, obejmujący relację między znakiem a jego użytkownikiem (znaczenie jako wartość) (Piątkowski K., 1993, s. 52). Aspekt pragmatyczny zawiera „stosunek nadawców odbiorców znaków do komunikatu, który jest realizacją tych znaków (Piątkowski K., 1993, s. 64). Semioza jest swoistą syntezą tych trzech aspektów. W kontekście mniejszego tekstu najistotniejsza jest rola semiozy w budowaniu znaczeń intersubiektywnych. Kwestię tę szczegółowo poddawali analizie badacze z Uniwersytetu w Bradford w Wielkiej Brytanii (Cowley S.J., Moodley S., Fiori-Cowley A., 2004).

Z kolei R. Barthes wyróżnił w przypadku znaku trzy relacje. Jedną z nich nazywa wewnętrzną. Dwie pozostałe to relacje zewnętrzne. Relacja wewnętrzna dotyczy związku między elementem znaczącym (sigmfiant) a oznaczanym (sigmie) W sytuacji niejednoznacznego przyporządkowania obu elementów mówimy o relacji symbolicznej. Jeżeli natomiast porównuje się formy choćby dwu znaków, mamy do czynienia z relacją paradygmatyczną. Istotnym wymiarem analitycznym staje się „pewna regularność współistnienia” (Piątkowski K., 1993, s. 79 – 81).

Relacja syntagmatyczna wiąże się z problematyką podmiotowości. Stanowi ona istotę zestawiania znaków w komunikatach (wypowiedziach) konkretnych osób. Jest efektem pogodzenia konieczności i wolności w zestawianiu wybranych znaków.

Badania oparte na tego rodzaju podejściu R. Barthes nazywa hermeneutyką redukcyjną. Ich cechą jest analiza semiotyczno-strukturalna. Jednak zauważono, że hermeneutyka redukcyjna pomija „bogate rezerwy symbolizmu, sprowadzając symbol do znaku” (Piątkowski K., 1993, s. 83).

Obie teorie — mimo różnic — tworzą dający się wyraźnie wyodrębnić konstrukt, przydatny w analizach funkcjonowania kulturowego podejmowanych w ramach edukacji międzykulturowej.

Relacja znak — symbol

Już w poprzednich zdaniach nawiązano do relacji między znakiem a symbolem. Zagadnienie to jest wciąż dyskutowane i w literaturze możemy znaleźć wiele najróżniejszych ujęć. W związku z przyjętą tu perspektywą wydaje się zasadne uwzględnienie rozróżnienia dokonanego przez Edmunda Leacha w jego pracy *Kultura i komunikowanie*. Znak i symbol mają wspólną podstawę. Są oznakami, w których dwa elementy A i B są połączone ze sobą w wyniku arbitralnego ludzkiego wyboru. Zarówno w znaku, jak i w symbolu nie zachodzi jednak naturalny i konieczny związek między elementami A i B. Różnica między nimi polega na tym, że znak ma charakter metonimii, a symbol metafory (Leach E., 1989, s. 30-33).

Warto także zwrócić uwagę na zakres zainteresowania symbolem i głębię analizy. Analiza symboli kulturowych nie jest tym samym, co studiowanie kultury jako całościowego systemu symboli i znaczeń. Oczywiście nie są to przedsięwzięcia nie powiązane, ale nie są też identyczne. Na przykład problem odczytania symboli religijnych nie jest tym samym, co problem przeanalizowania całej kultury, jako systemu symboli i znaczeń. Pierwszy dotyczy po prostu pewnego zbioru symboli z punktu widzenia ich znaczeń. Drugi zaś oparty jest na całej teorii społecznej, w której pojęcie kultury odgrywa istotną rolę.

Skojarzenie jako konstrukt analityczny a metoda semiotyczna

Metoda semiotyczna polega na „wydobyciu z badanego świata kultury aspektów znaczących i analizowaniu ich w kontekście tego świata. [...] Wyodrębnia się wtedy znaczenia kulturowe i odnajduje się ich relacje z szerszymi systemami semiotycznymi w kulturze, a także analizuje się semiotycznie sytuację komunikowania, a więc kulturowo-społeczny kontekst funkcjonowania znaków” (Piątkowski K., 1993, s. 25, 64).

Porównując teorię semiotyczną Peirce'a i Morrisa warto zwrócić uwagę na znaczącą metodologiczną różnicę. Polega ona na przeciwstawieniu myślenia psychologicznego

w przypadku Morrisa, myśleniu logicznemu czy teoretycznemu - w przypadku Peirce'a. Interpretacja pojmowana przez Peirce'a „jako przekładalność w systemie znaków, była rozumiana obiektywnie i antypsychologicznie, natomiast u Morrisa interpretacja była *doraźną reakcją indywidualnego człowieka na znak*” (Piątkowski K., 1993, s. 96). Różnica ta może być złagodzona poprzez próbę pogodzenia obydwu ujęć. Niewątpliwie koncepcja Ch. Morrisa jest bardziej atrakcyjna w podejściu humanistycznym. Ale dopiero połączona z podejściem teoretycznym o charakterze porządkującym wydaje się znakomitą płaszczyzną analizowania zjawisk kulturowych w kontekście pedagogicznym. Tym bardziej że – co podkreśla K. Piątkowski — „słabym punktem badań [...] nad symbolicznymi aspektami kultury jest sposób pokazywania transformacji między »głębką« semantyczną strukturą tekstu a jego powierzchnią, manifestacyjną warstwą” (Piątkowski K., 1993, s. 96).

W metodologii badania tożsamości kulturowej symbole odgrywają szczególną rolę. Analizy w tym obszarze prowadzili wcześniej socjologowie (Kłoskowska A., 1996) i psychologowie (Boski P., Jarymowicz M., Malewska-Peyre H., 1992). Brak jednak jak dotąd prac o charakterze pedagogicznym. Odwołują się do przytoczonych wyżej generalnych założeń semiotyki, ze szczególnym podkreśleniem semiotyki społecznej, chciałbym zaproponować skoncentrowanie się na kwestii analizy skojarzeń w badaniu tożsamości kulturowej z perspektywy edukacji międzykulturowej. Elementarne skojarzenia stanowią fundament tożsamości kulturowej jednostki, a zwłaszcza walencji kulturowej w rozumieniu Antoniny Kłoskowskiej (Kłoskowska A., 1996, s.161).

Za skojarzenie będę uważał każdą elementarną werbalną reakcję jednostki na zaprezentowany symbol.

Ze względu na analizowanie skojarzeń z perspektywy grupy w odniesieniu do każdego skojarzenia można ustalić:

- a) *poziom kontekstowej trafności* skojarzeń w wybranej perspektywie, oznaczać on będzie proporcję trafnych skojarzeń do ogólnej liczby prób kojarzenia w skali grupy,
- b) *współczynnik standardowości* skojarzeń (od zupełnie standardowych - czyli takich samych u wszystkich, po zupełnie zróżnicowane - czyli u każdej jednostki oryginalnych),

c) *współczynnik indykacyjności* (oznaczający współwystępowanie wyższego prawdopodobieństwa właściwego kulturowego skojarzenia określonego symbolu z wyższymi kompetencjami kulturowymi, mierzonymi sumą wszystkich poprawnych kulturowych skojarzeń).

Uwzględniając powyższe cechy skojarzeń możemy wyróżnić następujące typy symboli:

A. *Bazowe - cechujące się: powszechnością rozpoznawania* (wysoki poziom trafności skojarzeń w kontekście kulturowym); oparte w większości na standardowych skojarzeniach (wysoki współczynnik standardowości); niezwiązane z różnicowaniem grupy w zakresie kompetencji kulturowych (niski współczynnik indykacyjności).

B. *Kryterialne - cechujące się: wysokim współczynnikiem indykacyjności* (różnicują poziom kompetencji kulturowych w obrębie grupy); wysokim współczynnikiem standardowości; przeciętnym poziomem trafności skojarzeń (różnym od wartości skrajnych).

C. *Otwierające - cechujące się: niskim współczynnikiem standardowości; wysokim współczynnikiem kompetencji; przeciętnym i niskim poziomem rozpoznawalności* (różnym od wartości wysokich).

Wyodrębnienie konkretnych symboli w wyróżnionych kategoriach pozwoli na odpowiednie odwoływanie się do nich w praktyce edukacyjnej związanej z podtrzymywaniem bądź rewitalizacją tożsamości kulturowej. Analiza społecznej transmisji elementarnych znaczeń poszczególnych symboli umożliwi ustalenie kanałów ich przekazywania i wzajemnych między nimi zależności.

Konkluzja

Analiza skojarzeń związanych z określonymi symbolami pozwala na wyodrębnienie symboli szczególnie istotnych (relewantnych) w kształtowaniu tożsamości kulturowej jednostki.

Z tego względu perspektywa semiotyczna może być z powodzeniem wykorzystywana w badaniach z zakresu edukacji międzykulturowej. Pogranicza dają dodatkowe możliwości związane z ustalaniem wyróżnionych parametrów skojarzeń symboli w odniesieniu do różnych grup, w tym zwłaszcza w grupach mniejszościowych i dominującej większości.

Semiotyka społeczna daje podstawy do analizowania rzeczywistości kulturowej na

dwóch poziomach. Wychodząc od rozróżnienia dokonanego w połowie ubiegłego wieku przez P. Guirauda - pierwszy nazywam poziomem kodu, drugi natomiast - poziomem hermeneutyki. Pierwszy ma charakter bardziej rudymen-tarny i tworzy podstawową przestrzeń komunikacji wewnątrzgrupowej. Drugi zaś stanowi o indywidualizacji jednostki, jako członka kulturowej zbiorowości. Chociaż w artykule skoncentrowano się jedynie na metodologicznej propozycji dotyczącej pierwszego poziomu, to należy podkreślić, że dopiero analiza obejmująca obydwie poziomy daje pełny obraz roli przestrzeni symbolicznej w kształtowaniu tożsamości kulturowej jednostki.

Literatura

1. A. Arbor: *The sign, semiotic around the world*. Michigan 1978.
2. P. Boski, M. Jarymowicz, H. Malewska-Peyre: *Tożsamość a odmienność kulturowa*. Warszawa 1992.
3. S.J. Cowley, S. Moodley, A. Fiori-Cowley: *Groundings in culture: primary intersubjectivity in social semiosis*. „Mind, Culture and Activity” 2004 nr 2.
4. E. Griffin: *Podstawy komunikacji społecznej*. Warszawa 2003.
5. P. Guiraud: *Semiologia*. Warszawa 1974.
6. A. Kłoskowska: *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa 1996.
7. D. Kubinowski: *Etnopedagogia*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 1. Warszawa 2003.
8. E. Leach: *Kultura i komunikowanie*. W: E. Leach, A.J. Greimas: *Rytuał i narracja*. Warszawa 1989, s. 30-33.
9. K. Piątkowski: *Semiotyczne badania nad kulturą w etnologii. Studium metodologiczne*. Toruń 1993.
10. A. Randvir: *Sociosemiotic perspectives on studying culture and society* “Sign System Studies” 2001, nr 2.
11. F. de Saussure: *Kurs językoznawstwa ogólnego*. Warszawa 1961.
12. I. P. Winner: *Cultural semiotics and anthropology*.

*Мірослав Собецький***СУСПІЛЬНА СЕМІОТИКА ТА МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА**

У статті аналізується положення соціальної семіотики в дослідженнях міжкультурної освіти. У даній праці знак інтерпретується через призму його прагматичної функції. Знак, також, розглядається як важливий фактор формування ідентичностей. Відмінність між знаком і символом подано через опозицію – метафора – метонімія. Визначено, що базовою аналітичною категорією символу в міжкультурній освіті є асоціація.

Ключові слова: суспільна семіотика, міжкультурна освіта, знак, ідентичність, асоціація, метафора, метонімія.

*Mirosław Sobecki***SEMIOTYKA SPOŁECZNA A EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA**

Artykuł analizuje pozycję semiotyki społecznej w badaniach edukacji międzykulturowej. W tej pracy znak jest traktowany poprzez pryzmat jego funkcji pragmatycznej. Znak również jest uważany za ważny czynnik w kształtowaniu tożsamości. Różnica między znakiem a symbolem przedstawiona poprzez opozycję – metafora – metonimia. Zaznaczono, że podstawową kategorią analityczną symbolu w edukacji międzykulturowej jest skojarzenie.

Słowa kluczowe: semiotyki społecznej, edukacja międzykulturowa, znak, skojarzenie, tożsamości, metafora, metonimia.

*Miroslav Sobetski***SOCIAL SEMIOTICS AND INTERCULTURAL EDUCATION**

The article analyses the position of sociosemiotics in the researches of the intercultural education. This paper represents sign from perspective of his pragmatic function. Sign is treated here as important factor to building identities. Difference between sign and symbol built is on opposition: metaphor - metonymy. Basic analytic category of symbol in intercultural education is association.

Key words: social semiotics, intercultural education, sign, identity, association, metaphor, metonymy.